

Warszawa, 05-06-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

V.7203.30.2020.MŻ

Pan Rafał Trzaskowski

Prezydent m.st. Warszawy

via ePUAP

Wielce Szanowny Panie Prezydencie!

W pierwszej kolejności pragnę podziękować Panu Prezydentowi za działania podjęte w sprawie podświetlanych nośników reklamowych w warszawskim metrze. Z ustaleń moich pracowników wynika, że rezultat tychże działań został pozytywnie przyjęty przez pasażerów.

W nawiązaniu do mojego poprzedniego pisma (z 28 grudnia 2022 r.¹, znak V.7203.30.2020.MŻ/JL) w przedmiocie zanieczyszczenia świetlnego, na które dotychczas nie uzyskałem odpowiedzi, pragnę zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt szkodliwości nadmiernego sztucznego oświetlenia w przestrzeni publicznej. Chodzi mianowicie o jego wpływ na zdrowie i dobrostan tych obywateli wrażliwych na bodźce świetlne, tj. osoby z epilepsją czy w spektrum autyzmu.

Z uzyskanych przeze mnie informacji wynika, iż osoby te są szczególnie wrażliwe na działanie sztucznego, mocnego światła, tym bardziej, jeśli jest to światło migające lub zmieniające kolory.

¹ Pismo zostało doręczone 6 lutego 2023 r.

We współpracy z Fundacją Neuropozytywni, 23 marca br. w moim Biurze zorganizowana została Konferencja „Lawendowy Dzień”², poświęcona wsparciu osób z epilepsją, inaugurująca kampanię „Koalicja na Rzecz Osób z EPI”. W trakcie konferencji zwracano przede wszystkim uwagę na to, iż problemy tych osób wynikają w ogromnej mierze z barier zewnętrznych, utrudniających lub wręcz uniemożliwiających im uczestniczenie w życiu społecznym. Wskazywano tu między innymi na bariery sensoryczne – czyli te, które nie stanowią przeszkód czysto „fizycznych” jak utrudnienia architektoniczne, lecz oddziałują bezpośrednio i destrukcyjnie na zmysły człowieka. Epilepsja wiąże się z większą wrażliwością na bodźce zewnętrzne, co sprawia, że dla osób na nią chorujących przebywanie w miejscach publicznych staje się niejednokrotnie sporym wyzwaniem, a może nawet doprowadzać do pogorszenia stanu zdrowia. Dotyczy to także innych schorzeń neurologicznych oraz zaburzeń neurorozwojowych takich jak np. ADHD³ czy spektrum autyzmu⁴. W przestrzeni publicznej silnym i szkodliwym bodźcem jest zaś często sztuczne oświetlenie, którego dopuszczalna intensywność, natężenie i dynamika działania wymykają się kompleksowej regulacji ogólnokrajowej.

Z problemem szkodliwego sztucznego oświetlenia zwróciła się do mnie bezpośrednio Fundacja Epi-Bohater, skarżąc się na sposób realizacji projektu z Budżetu Obywatelskiego 2022 (2022/BZP 00384036/01) pn.: "Oświetlenie wału wiślanego", na wale Rajszewskim w dzielnicy Białołęka. W przesłanych przez Fundację materiałach znalazł się film przedstawiający pulsujące oświetlenie krawężnika wału wiślanego, korespondencja Zarządu Zieleni m.st. Warszawy z Prezes Zarządu Fundacji

² <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/konferencja-epilepsja-lawendowy-dzien>

³ *Attention deficit hyperactivity disorder* - zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi, zespół nadpobudliwości psychoruchowej z brakiem koncentracji uwagi

⁴ Zob. klasyfikacja zaburzeń neurorozwojowych <https://cdn.website-editor.net/30f11123991548a0af708722d458e476/files/uploaded/DSM%2520V.pdf?fbclid=IwAR0uRo3TrkfATmTUAW6phwbenJezmhOCOGmDasSZkrJp0HIMf636wbx4IE> str.38

Zob. także <https://zwierciadlo.pl/psychologia/532180,1,zaczynamy-rozumiec-ze-osoby-neuroatypowe-sa-inne-a-nie-gorsze--mowi-kasia-modlinska-prezeska-fundacji-atypowi.read>

Epi Bohater, Panią Alicją Lisowską oraz opinia lekarza medycyny, specjalisty z zakresu neurologii. Sprawa była opisywana również w mediach⁵.

W swoim piśmie do Zarządu Zieleni z 20 stycznia 2023 r. Fundacja zwróciła uwagę, iż zamontowane oświetlenie może wywołać negatywne skutki zdrowotne nie tylko dla osób z epilepsją (migające światła wywołują napady padaczki), ale również dla osób z innymi trudnościami zdrowotnymi, np. migreną. W odpowiedzi Zarządu Zieleni z 7 lutego 2023 r. znak sprawy: ZZW-DRW.5201.8.2022.JKL wyjaśniono, iż oświetlenie zostało zmodyfikowane – zmniejszono jego intensywność, a na boczne elementy świetlne lampek przyklejono ciemną taśmę wykorzystywaną przy oznakowaniu znaków drogowych, która jest odporna na warunki atmosferyczne, wyłączono ponadto co drugi element świetlny na całym odcinku zrealizowanego projektu. Zdaniem Zarządu Zieleni m.st. Warszawy wszystko to przełożyło się na zminimalizowanie uciążliwości wzrokowej.

Nie koreluje to jednak z przesłaną przez Fundację opinią specjalisty z zakresu neurologii, gdzie stwierdzono, iż: „Równomiernie migające, z dużą częstotliwością światła, kontrastujące z poziomem oświetlenia otoczenia (np. w godzinach wieczornych/nocnych) stanowią ryzyko wystąpienia napadu padaczkowego dla osób podatnych i nie powinny być instalowane w miejscach użytku publicznego.”

Niewątpliwie, wał wiślany jest urządzeniem użyteczności publicznej i powinien być dostępny dla wszystkich obywateli – w tym dla osób neuroatypowych.

Pragnę zauważyć, iż do zapewnienia „dostępności” rozumianej jako znoszenie barier w przestrzeni publicznej, zobowiązują zarówno przepisy prawa krajowego, jak i międzynarodowego. Dostępność jest bowiem jedną z zasad, na których bazuje

⁵ <https://noizz.pl/spoleczenstwo/swiatelka-nad-wisla-kosztowaly-250-tys-zl-sprawiaja-ze-odehciewa-sie-spacerow/57z4hng> <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,29377106,nad-wisla-przy-rezerwacie-pojawil-sie-stroboskop-miga-https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1523590%2Cabsurd-na-warszawskiej-bialelece-za-cwierc-miliona-zl-urzednicy-kolejny> <https://fakty.tvn24.pl/ogladaj-online,60/oswietlenie-walu-wislanego-w-warszawie-bardziej-sie-nadaje-na-lotnisko,1133621.html>

Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych⁶. Jeśli zaś chodzi o prawo unijne, wskazać należy między innymi na dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług⁷. W zakresie prawa rodzimego, mowa o tej zasadzie przede wszystkim w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami⁸.

Przy tym, warto podkreślić, że wspomniane akty – tak polskie jak i międzynarodowe – nie ograniczają zastosowania swoich regulacji tylko do osób legitymujących się dokumentem stwierdzającym niepełnosprawność (w rodzaju polskiego orzeczenia o niepełnosprawności). Konwencja ONZ do osób niepełnosprawnych zalicza bowiem te osoby, *które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami*⁹. Prawodawca unijny, jakkolwiek odwołuje się do pochodzącej z Konwencji definicji osób z niepełnosprawnościami, rozszerza zastosowanie przepisów o dostępności także do „osób z ograniczeniami funkcjonalnymi” – czyli osób mających naruszoną *sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów*, a także doświadczających *naruszenia sprawności wynikającego z wieku lub z innych przyczyn związanych z niepełną sprawnością fizyczną, w*

⁶ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 poz. 1169)

⁷ Dz.U.UE.L. z 2019 Nr 151 s. 70

⁸ t.j. Dz.U. z 2022 poz. 2240

⁹ Artykuł 1

Cel

Celem niniejszej konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności.

Do osób niepełnosprawnych zalicza się te osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami.

*sposób trwały lub czasowy*¹⁰. Prawodawca polski zdecydował się zaś na odniesienie wymogów dostępności do jeszcze szerszej grupy osób, o czym świadczy już sam tytuł wskazanej wyżej ustawy, czyli do „osób ze szczególnymi potrzebami”. Zgodnie z art. 2 ustawy, są to osoby, które *ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności*, w których się znajdują, muszą *podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przewyższenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami*.¹¹

Z powyższego wynika zatem, iż uregulowania prawne, tak międzynarodowe, jak i krajowe, zmierzają w kierunku uczynienia przestrzeni publicznej obszarem przyjaznym i funkcjonalnym dla wszystkich, nieograniczając wymagań w zakresie zapewnienia dostępności tylko do potrzeb osób z „widoczną” niepełnosprawnością (np. ruchową) i niewykluczając ze swoich gwarancji osób niedysponujących orzeczeniem o niepełnosprawności, ani też osób z innymi trudnościami zdrowotnymi („osób neuroatypowych”).

W moim przekonaniu, o pełnej dostępności w rozumieniu przytoczonych aktów prawnych nie może być więc mowy dopóki przy projektowaniu sztucznego oświetlenia

¹⁰ (4) *Niniejsza dyrektywa przyniesie korzyść również innym osobom, które doświadczają ograniczeń funkcjonalnych, takim jak osoby starsze, kobiety w ciąży czy osoby podróżujące z bagażem. Pojęcie "osób z ograniczeniami funkcjonalnymi", o których mowa w niniejszej dyrektywie, obejmuje osoby, które mają naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów, osoby, które doświadczają naruszenia sprawności wynikającego z wieku lub z innych przyczyn związanych z niepełną sprawnością fizyczną, w sposób trwały lub czasowy, które to naruszenia sprawności mogą, w oddziaływaniu z różnymi barierami, zmniejszać dostęp takich osób do produktów i usług, co z kolei prowadzi do sytuacji wymagającej dostosowań tych produktów i usług do szczególnych potrzeb takich osób*

¹¹Za: K. Roszewska, J. Zadrozny [w:] R. Mędrzycki, M. Szyrski, A. Waszkielewicz, M. Wysocki, K. Roszewska, J. Zadrozny, *Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Komentarz*, LEX/el. 2021, art. 2. „Osoby ze szczególnymi potrzebami identyfikowane są w przeważającej mierze jako osoby z różnorodnymi niepełnosprawnościami. Sama ustawa odwołuje się również do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Jednak nie należy osób ze szczególnymi potrzebami utożsamiać wyłącznie z osobami z niepełnosprawnościami. Na ogół osoby z niepełnosprawnościami będą osobami ze szczególnymi potrzebami, ale nie wszystkie osoby ze szczególnymi potrzebami są osobami z niepełnosprawnościami.”

w przestrzeni publicznej nie jest brany pod uwagę jego ewentualny, destrukcyjny wpływ na dobrostan osób szczególnie wrażliwych na bodźce świetlne.

Wobec powyższego zwracam się również do Pana Prezydenta o wskazanie, czy kwestia ta stanowi kryterium przy podejmowaniu decyzji dotyczących funkcjonowania obiektów użyteczności publicznej na terenie miasta Warszawy, lub też, czy jest w ogóle przedmiotem rozważań. Proszę przy tym o informacje, w jaki sposób zostanie rozwiązany poruszony wyżej problem oświetlenia wału wiślańskiego – o ile do tej pory nie zostały podjęte odpowiednie działania¹². Będę również wdzięczny za przekazanie informacji, czy trudności osób z epilepsją zostały uwzględnione w standardzie dostępności architektonicznej miasta stołecznego Warszawy¹³.

Będę zobowiązany za dołączenie wyjaśnień w opisanym przedmiocie do odpowiedzi na moje poprzednie wystąpienie do Pana Prezydenta w przedmiocie zanieczyszczenia świetlnego, wspomniane na wstępie.

Z wyrazami szacunku

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

¹² Podstawa prawna: art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.)

¹³ Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 1682/2017 prezydenta miasta stołecznego Warszawy z 23 października 2017 r. w sprawie tworzenia na terenie miasta stołecznego Warszawy dostępnej przestrzeni, w tym infrastruktury dla pieszych ze szczególnym uwzględnieniem osób o ograniczonej mobilności i percepcji.